כיתה ז' | תנ"ך | שיעור 3 מתוך 3 | 45 דק' | שמואל א ו, א-כא

ממלכתי: ספר שמואל א נלמד בחטיבת הביניים (קריאה ספרותית-היסטורית, דמויות וערכים). חמ"ד: בתכנית החמ"ד ספר שמואל א משויך לכיתה ח', והיחידה מתאימה גם לה; לימוד עם רש"י, רד"ק, מצודת דוד ואברבנאל. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

"וישרנה הפרות בדרך": הארון חוזר לישראל

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו איך הפלשתים החזירו את הארון: האשם (מתנות הזהב), העגלה החדשה והפרות
- התלמידים יסבירו את "המבחן" של הפלשתים: למה בחרו בפרות מניקות ש"לֹא-עָלָה עֲלֵיהֶם עֹל", ומה הוכיחה ההליכה הישרה לבית שמש
- התלמידים ידונו בשמחה ובאסון בבית שמש, ובשאלה מה פירוש לכבד דבר קדוש

❓ השאלה הגדולה של השיעור

איך יודעים אם משהו קרה במקרה, או שיש לו סיבה?

הכהנים והקוסמים של פלשתים מציעים ניסוי: אם הפרות ילכו לבד לבית שמש, "הוּא עָשָׂה לָנוּ, אֶת-הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת"; ואם לא, "מִקְרֶה הוּא, הָיָה לָנוּ". הפרק כולו הוא תשובה לשאלה הזאת.

🧪 פתיחה

שואלים: "איך הייתם בודקים אם מטבע הוא מטבע מזל? כמה פעמים צריך לזרוק אותו?" מסכמים: ניסוי טוב צריך להיות קשה, כזה שהתוצאה שלו לא יכולה לקרות סתם. "היום נראה ניסוי כזה, שהפלשתים עצמם תכננו".

📖 הסבר למורה

שבעה חודשים ושאלה אחת (א-ו): הארון נמצא בארץ פלשתים שבעה חודשים. הפלשתים שואלים את הכהנים והקוסמים "בַּמֶּה נְשַׁלְּחֶנּוּ לִמְקוֹמוֹ". התשובה: לא לשלוח אותו "ריקם" אלא עם "אשם", מתנה של בקשת סליחה: חמישה טחורי זהב וחמישה עכברי זהב, כמספר סרני פלשתים. הם אפילו מזכירים את מצרים: "וְלָמָּה תְכַבְּדוּ אֶת-לִבַּבְכֶם, כַּאֲשֶׁר כִּבְּדוּ מִצְרַיִם וּפַרְעֹה אֶת-לִבָּם". מצודת דוד מסביר: בסוף ממילא תצטרכו לשלוח, כמו פרעה.

המבחן (ז-ט): עגלה חדשה ושתי פרות "עלות", כלומר מניקות. רש"י מסביר למה: "כָּל זֶה לְנִסָּיוֹן, שֶׁאֵין אֵלּוּ רְאוּיוֹת לִמְשׁוֹךְ, וְעוֹד שֶׁגּוֹעוֹת אַחַר בְּנֵיהֶם". פרות שלא משכו עגלה מעולם, ושהעגלים שלהן נשארו בבית, ירצו לחזור הביתה. אם בכל זאת ילכו ישר לבית שמש, לכיוון ארץ ישראל, זה סימן שלא מדובר במקרה.

"וישרנה הפרות" (י-טז): הפרות הולכות "בִּמְסִלָּה אַחַת הָלְכוּ הָלוֹךְ וְגָעוֹ, וְלֹא-סָרוּ יָמִין וּשְׂמֹאול". מצודת דוד: "עם כי הלכו וצעקו בעבור חסרון בניהן, מכל מקום לא סרו ימין ושמאול". אנשי בית שמש קוצרים חיטים, רואים את הארון "וַיִּשְׂמְחוּ, לִרְאוֹת". הלויים מורידים את הארון אל האבן הגדולה, ומקריבים קורבנות. סרני פלשתים רואים הכול וחוזרים לעקרון: המבחן הסתיים.

השמחה שנגמרה באבל (יז-כא): "וַיַּךְ בְּאַנְשֵׁי בֵית-שֶׁמֶשׁ, כִּי רָאוּ בַּאֲרוֹן ה'". המפרשים מסבירים שלא נזהרו בכבוד הארון. מצודת דוד: "על שפתחו הארון וראו בו בפנים". (על המספר "שבעים איש חמשים אלף איש" יש כמה פירושים, ורש"י מביא את תרגום יונתן ואת דברי חז"ל.) אנשי בית שמש שואלים: "מִי יוּכַל לַעֲמֹד, לִפְנֵי ה' הָאֱלֹהִים הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה", ושולחים לקרית יערים שיבואו לקחת את הארון. לשם יגיע הארון בתחילת פרק ז.

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

שמואל א פרק ו, פסוקים א-ט

(א) וַיִּהְיוּ אֲרוֹן-ה' בִּשְׂדֵה פְּלִשְׁתִּים, שִׁבְעָה חֳדָשִׁים.

(ב) וַיִּקְרְאוּ פְלִשְׁתִּים, לַכֹּהֲנִים וְלַקֹּסְמִים לֵאמֹר, מַה-נַּעֲשֶׂה, לַאֲרוֹן ה': הוֹדִעֻנוּ, בַּמֶּה נְשַׁלְּחֶנּוּ לִמְקוֹמוֹ.

(ג) וַיֹּאמְרוּ, אִם-מְשַׁלְּחִים אֶת-אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אַל-תְּשַׁלְּחוּ אֹתוֹ רֵיקָם – כִּי-הָשֵׁב תָּשִׁיבוּ לוֹ, אָשָׁם; אָז תֵּרָפְאוּ וְנוֹדַע לָכֶם, לָמָּה לֹא-תָסוּר יָדוֹ מִכֶּם.

(ד) וַיֹּאמְרוּ, מָה הָאָשָׁם אֲשֶׁר נָשִׁיב לוֹ, וַיֹּאמְרוּ מִסְפַּר סַרְנֵי פְּלִשְׁתִּים, חֲמִשָּׁה (עפלי) [טְחֹרֵי] זָהָב וַחֲמִשָּׁה עַכְבְּרֵי זָהָב: כִּי-מַגֵּפָה אַחַת לְכֻלָּם, וּלְסַרְנֵיכֶם.

(ה) וַעֲשִׂיתֶם צַלְמֵי (עפליכם) [טְחֹרֵיכֶם] וְצַלְמֵי עַכְבְּרֵיכֶם, הַמַּשְׁחִיתִם אֶת-הָאָרֶץ, וּנְתַתֶּם לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, כָּבוֹד; אוּלַי, יָקֵל אֶת-יָדוֹ מֵעֲלֵיכֶם, וּמֵעַל אֱלֹהֵיכֶם, וּמֵעַל אַרְצְכֶם.

(ו) וְלָמָּה תְכַבְּדוּ אֶת-לְבַבְכֶם, כַּאֲשֶׁר כִּבְּדוּ מִצְרַיִם וּפַרְעֹה אֶת-לִבָּם: הֲלוֹא כַּאֲשֶׁר הִתְעַלֵּל בָּהֶם, וַיְשַׁלְּחוּם וַיֵּלֵכוּ.

(ז) וְעַתָּה, קְחוּ וַעֲשׂוּ עֲגָלָה חֲדָשָׁה אַחַת, וּשְׁתֵּי פָרוֹת עָלוֹת, אֲשֶׁר לֹא-עָלָה עֲלֵיהֶם עֹל; וַאֲסַרְתֶּם אֶת-הַפָּרוֹת בָּעֲגָלָה, וַהֲשֵׁבֹתֶם בְּנֵיהֶם מֵאַחֲרֵיהֶם הַבָּיְתָה.

(ח) וּלְקַחְתֶּם אֶת-אֲרוֹן ה', וּנְתַתֶּם אֹתוֹ אֶל-הָעֲגָלָה, וְאֵת כְּלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר הֲשֵׁבֹתֶם לוֹ אָשָׁם, תָּשִׂימוּ בָאַרְגַּז מִצִּדּוֹ; וְשִׁלַּחְתֶּם אֹתוֹ, וְהָלָךְ.

(ט) וּרְאִיתֶם, אִם-דֶּרֶךְ גְּבוּלוֹ יַעֲלֶה בֵּית שֶׁמֶשׁ – הוּא עָשָׂה לָנוּ, אֶת-הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת; וְאִם-לֹא, וְיָדַעְנוּ כִּי לֹא יָדוֹ נָגְעָה בָּנוּ – מִקְרֶה הוּא, הָיָה לָנוּ.

שמואל א פרק ו, פסוקים י-כא

(י) וַיַּעֲשׂוּ הָאֲנָשִׁים, כֵּן, וַיִּקְחוּ שְׁתֵּי פָרוֹת עָלוֹת, וַיַּאַסְרוּם בָּעֲגָלָה; וְאֶת-בְּנֵיהֶם, כָּלוּ בַבָּיְתָה.

(יא) וַיָּשִׂמוּ אֶת-אֲרוֹן ה', אֶל-הָעֲגָלָה; וְאֵת הָאַרְגַּז, וְאֵת עַכְבְּרֵי הַזָּהָב, וְאֵת, צַלְמֵי טְחֹרֵיהֶם.

(יב) וַיִּשַּׁרְנָה הַפָּרוֹת בַּדֶּרֶךְ, עַל-דֶּרֶךְ בֵּית שֶׁמֶשׁ, בִּמְסִלָּה אַחַת הָלְכוּ הָלוֹךְ וְגָעוֹ, וְלֹא-סָרוּ יָמִין וּשְׂמֹאול; וְסַרְנֵי פְלִשְׁתִּים הֹלְכִים אַחֲרֵיהֶם, עַד-גְּבוּל בֵּית שָׁמֶשׁ.

(יג) וּבֵית שֶׁמֶשׁ, קֹצְרִים קְצִיר-חִטִּים בָּעֵמֶק; וַיִּשְׂאוּ אֶת-עֵינֵיהֶם, וַיִּרְאוּ אֶת-הָאָרוֹן, וַיִּשְׂמְחוּ, לִרְאוֹת.

(יד) וְהָעֲגָלָה בָּאָה אֶל-שְׂדֵה יְהוֹשֻׁעַ בֵּית-הַשִּׁמְשִׁי, וַתַּעֲמֹד שָׁם, וְשָׁם, אֶבֶן גְּדוֹלָה; וַיְבַקְּעוּ, אֶת-עֲצֵי הָעֲגָלָה, וְאֶת-הַפָּרוֹת, הֶעֱלוּ עֹלָה לַה'.

(טו) וְהַלְוִיִּם הוֹרִידוּ אֶת-אֲרוֹן ה', וְאֶת-הָאַרְגַּז אֲשֶׁר-אִתּוֹ אֲשֶׁר-בּוֹ כְּלֵי-זָהָב, וַיָּשִׂמוּ, אֶל-הָאֶבֶן הַגְּדוֹלָה; וְאַנְשֵׁי בֵית-שֶׁמֶשׁ, הֶעֱלוּ עֹלוֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים בַּיּוֹם הַהוּא – לַה'.

(טז) וַחֲמִשָּׁה סַרְנֵי-פְלִשְׁתִּים, רָאוּ; וַיָּשֻׁבוּ עֶקְרוֹן, בַּיּוֹם הַהוּא.

(יז) וְאֵלֶּה טְחֹרֵי הַזָּהָב, אֲשֶׁר הֵשִׁיבוּ פְלִשְׁתִּים אָשָׁם לַה': לְאַשְׁדּוֹד אֶחָד לְעַזָּה אֶחָד, לְאַשְׁקְלוֹן אֶחָד, לְגַת אֶחָד, לְעֶקְרוֹן אֶחָד.

(יח) וְעַכְבְּרֵי הַזָּהָב, מִסְפַּר כָּל-עָרֵי פְלִשְׁתִּים לַחֲמֵשֶׁת הַסְּרָנִים – מֵעִיר מִבְצָר, וְעַד כֹּפֶר הַפְּרָזִי; וְעַד אָבֵל הַגְּדוֹלָה, אֲשֶׁר הִנִּיחוּ עָלֶיהָ אֵת אֲרוֹן ה', עַד הַיּוֹם הַזֶּה, בִּשְׂדֵה יְהוֹשֻׁעַ בֵּית הַשִּׁמְשִׁי.

(יט) וַיַּךְ בְּאַנְשֵׁי בֵית-שֶׁמֶשׁ, כִּי רָאוּ בַּאֲרוֹן ה', וַיַּךְ בָּעָם שִׁבְעִים אִישׁ, חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ; וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם, כִּי-הִכָּה ה' בָּעָם מַכָּה גְדוֹלָה.

(כ) וַיֹּאמְרוּ, אַנְשֵׁי בֵית-שֶׁמֶשׁ, מִי יוּכַל לַעֲמֹד, לִפְנֵי ה' הָאֱלֹהִים הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה; וְאֶל-מִי, יַעֲלֶה מֵעָלֵינוּ.

(כא) וַיִּשְׁלְחוּ, מַלְאָכִים, אֶל-יוֹשְׁבֵי קִרְיַת-יְעָרִים, לֵאמֹר: הֵשִׁבוּ פְלִשְׁתִּים, אֶת-אֲרוֹן ה' – רְדוּ, הַעֲלוּ אֹתוֹ אֲלֵיכֶם.

שם ה' מובא בכתיב ה'. במקום שיש כתיב וקרי, הכתיב בסוגריים עגולים והקרי בסוגריים מרובעים. הפרק מובא במלואו, בשני חלקים: התכנית של הפלשתים, והדרך לבית שמש.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "וּשְׁתֵּי פָרוֹת עָלוֹת, אֲשֶׁר לֹא-עָלָה עֲלֵיהֶם עֹל" (שמואל א ו, ז)

💭 **מפרשים:** רש"י: "עָלוֹת. מְנִיקוֹת". רד"ק: נבחרו פרות מניקות "להראות המופ' שלא שבו בעבור בניהם". ועל העגלה החדשה: "שלא נעשה בה מלאכה בעבור קדושת הארון".

📜 **כתוב:** "וַיִּשַּׁרְנָה הַפָּרוֹת בַּדֶּרֶךְ, עַל-דֶּרֶךְ בֵּית שֶׁמֶשׁ" (שמואל א ו, יב)

💭 **מפרשים:** רש"י מביא שני פירושים: לפי הפשט "יָשָׁר הָיוּ הוֹלְכוֹת", ולפי המדרש "וישרנה" הוא מלשון שירה: הפרות שרו בדרך.

📜 **כתוב:** "מִי יוּכַל לַעֲמֹד, לִפְנֵי ה' הָאֱלֹהִים הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה" (שמואל א ו, כ)

💭 **מפרשים:** מצודת דוד: "ומי הוא הנשאר אשר יוכל לעמוד לפני ארון ה', לשמרו ולהזהר בקדושתו". הקדושה דורשת זהירות וכבוד.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), לוח, דף עבודה, מפה (עקרון, בית שמש, קרית יערים)

1. פתיחה: איך בודקים אם משהו הוא מקרה? (5 דקות)
2. קריאה מודרכת בפסוקים א-ט: תכנית הפלשתים, ועל הלוח "תנאי המבחן" (11 דקות)
3. קריאה בזוגות בפסוקים י-טז: מה קרה במבחן? ציור קטן של המסלול על מפה (10 דקות)
4. דיון כיתתי: בית שמש, שמחה וזהירות; "מי יוכל לעמד" (10 דקות)
5. דף עבודה, שאלות 1-3 (7 דקות)
6. כרטיס יציאה (2 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. כמה זמן היה הארון בארץ פלשתים?
2. מה שלחו הפלשתים יחד עם הארון, ולמה דווקא חמישה?
3. מה עשו אנשי בית שמש כשראו את הארון?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה בחרו הפלשתים בפרות מניקות ובעגלה חדשה? מה זה הופך את המבחן לקשה?
2. מה מלמדות המילים "הָלֹךְ וְגָעוֹ, וְלֹא-סָרוּ יָמִין וּשְׂמֹאול"?
3. למה הכהנים הפלשתים מזכירים את פרעה ומצרים?

הערכה (מה דעתי?)

1. אנשי בית שמש שמחו מאוד, ובכל זאת נענשו. מה ההבדל בין שמחה לבין זלזול?
2. מתי בחיים שלנו צריך "לא לסור ימין ושמאל", גם כשמשהו מושך אותנו לכיוון אחר?

🏁 סיכום השיעור

הפלשתים מחזירים את הארון עם מתנות זהב, ומתכננים מבחן: פרות מניקות שלא משכו עגלה מעולם. הפרות הולכות ישר לבית שמש, גועות אבל לא סוטות, וכך מתברר שהמכות לא היו מקרה. בבית שמש השמחה גדולה, אבל חוסר זהירות בקדושת הארון מביא אסון, והארון עובר לקרית יערים.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

כתבו במשפט אחד: מה הוכיחה ההליכה הישרה של הפרות לבית שמש?

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- קריאה ספרותית: "ניסוי" עם תנאים קשים, והמתח בין הטבע (הפרות רוצות לחזור לעגלים) לבין מה שקורה.
- הקבלה למכות מצרים (פרעה הכביד את לבו) מתוך דברי הפלשתים עצמם.
- דיון ערכי: כבוד וזהירות במקום קדוש או במקום מיוחד (אנדרטה, בית כנסת, מוזיאון).
- גאוגרפיה היסטורית: בית שמש בעמק שורק, קרית יערים, הגבול בין פלשתים לישראל.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- לימוד עם רש"י, רד"ק ומצודת דוד: "עלות", "וישרנה" (פשט ומדרש), "כי ראו בארון".
- דברי חז"ל (סוטה לה) המובאים ברש"י ובאברבנאל על חטא בית שמש, והמספר "שבעים איש חמשים אלף איש".
- דגש אמוני: גם הגויים מכירים בכוח ה'; והקדושה דורשת יראה וזהירות, לא רק שמחה.
- קישור לדין "וְלֹא־יָבֹאוּ לִרְאוֹת כְּבַלַּע אֶת־הַקֳּדָשׁ" (במדבר ד, כ) כפי שמביא אברבנאל.

💡 הערות למורה

המכה בבית שמש היא נושא רגיש: כדאי להתמקד בשאלה מה פירוש לכבד דבר קדוש, ולא במספרים. "טחורים" ו"עכברים" אפשר להסביר בקצרה (מחלה ומכה של עכברים שהשחיתו את הארץ). אפשר לשאול את התלמידים לנחש: לאן ילכו הפרות? לפני קריאת פסוק יב. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

בדף העבודה: מתנות הפלשתים, תנאי המבחן, תוצאת המבחן, אנשי בית שמש, ובסוף משימת סיכום קצרה על שלושת הפרקים. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- שמואל א פרק ו, מכון ממרא
- רש"י על שמואל א ו, ספריא
- רד"ק על שמואל א ו, ספריא
- מצודת דוד על שמואל א ו, ספריא
- אברבנאל על שמואל א ו, ספריא

מחוון: "וישרנה הפרות בדרך": הארון חוזר לישראל

1. חמישה טחורי זהב וחמישה עכברי זהב, כמספר חמשת סרני פלשתים. "אשם" הוא מתנה של בקשת סליחה: הם מודים שפגעו בארון ומבקשים שה' יקל מעליהם את המכה.
2. עגלה חדשה: לכבוד הארון, ועוד לא הורגלה לדרך. פרות מניקות: הן רוצות לחזור לעגלים שלהן. לא עלה עליהן עול: הן לא למדו למשוך עגלה. העגלים בבית: הפרות ימשכו לכיוון הבית, לא לבית שמש.
3. אם ילכו לבית שמש: "הוא עשה לנו את הרעה הגדולה הזאת", כלומר המכות באו מה'. אם לא: "מקרה הוא היה לנו".
4. הגעייה מראה שהפרות רצו לחזור לעגלים (הטבע שלהן מושך הביתה), ובכל זאת לא סטו. לכן ברור שזה לא מקרה ושה' הוליך אותן.
5. ה' היכה באנשי בית שמש, כי לא נזהרו בכבוד הארון ("כי ראו בארון ה'"; לפי מצודת דוד פתחו אותו והסתכלו בו). הם הבינו שקשה לעמוד לפני ה' הקדוש, ושלחו לקרית יערים לקחת את הארון.
6. תחנות אפשריות: שילה (משם לקחו את הארון), אבן העזר (המלחמה, הארון נלקח), אשדוד (דגון נופל), גת ועקרון (מכות, רוצים לשלוח אותו), בית שמש (הפרות מביאות אותו, שמחה ואסון), קרית יערים (לשם הוא עובר). (ניקוד מוצע: 4 תחנות נכונות 4, משפט מדויק לכל תחנה 4.)

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רד"ק, מצודת דוד ואברבנאל מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה' מובא בכתיב ה'. ממלכתי: ספר שמואל א נלמד בחטיבת הביניים (קריאה ספרותית-היסטורית, דמויות וערכים). חמ"ד: בתכנית החמ"ד ספר שמואל א משויך לכיתה ח', והיחידה מתאימה גם לה; לימוד עם רש"י, רד"ק, מצודת דוד ואברבנאל. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.